

LİTVANYA KARAIM TÜRKLERİNİN ETNİK KİMLİKLERİNİ KORUMA FAKTÖRLERİ*

Halina KOBECKAITĒ**

Çev. Emine ATMACA***-Reshide ADZHUMEROVA****

Dil Araştırmaları, Güz 2016/19: 215-221

Millî bilinç, ana dil, tarihi geçmiş, din, maddi ve manevi miras Litvanya Karaim Türklerinin etnik kimliklerini belirlemektedir.

Karaim Türkçesi, dillerin soya göre (~genealojik) tasnifinde ona en yakın olan diğer Batı-Kıpçak Türkçeleriyle birlikte (Karaçay-Balkar (~Malkar), Kumuk, Kırım-Tatar) Türk dil grubuna aittir. Bu dil ailesi de daha büyük Altay dil ailesine girmektedir. Tarihi Türk lehçeleri içerisinde Karaim Türkçesine en yakın olan Türkçe, Kıpçak Türkçesidir.

Karaim Türkçesi, birkaç yüzyıl boyunca yabancı dillerin (Türkçe olmayan diller¹) hâkim olduğu bir ortamda, küçük ve birbirinden uzak olan yerlerde kullanılmış ve kullanılmaya da devam etmektedir. Dolayısıyla bugün Karaim Türkçesi bu koşullarda milli bir şekle bürünmemiş üç tarihi diyalektiyle yaşamaktadır: *Trakay* (~*Trakai*), *Kırım* ve *Galitsk-Lutsk diyalektleri*².

Konuşurlarının az sayıda ve yabancı dil etkisinin yoğun olmasına rağmen Karaim Türkçesi, kendi gramer yapısına özgü özellikleri ve diğer Türk lehçelerinde artık kullanılmayan birçok Öztürkçe kelimeyi söz varlığında saklayabilmiştir³. Söz varlığının arkaikliği ve nispeten saflığı, bu dilin hep yabancı dil ortamında var olmasından kaynaklıdır. Zamanın ve tarihi olayların etkisinde değişmekte olan diğer Türk lehçeleriyle etkileşimi olmayan Karaim Türkçesi, kendi gelişim sürecinde adeta donakalmıştı. Tabii ki bu durum, dilin gelişmesi açısından iyi değildi; ancak bu husus onu karşılaştırmalı dilbilimsel araştırmalar içinde çok değerli kılmaktaydı (Ventskute 1996: 21-27).

* Bu makale, LIETUVOS KARAIMŲ TAUTINIO TARATUMO IŠSAUGOJIMO VEIKSNIAI, Pranešimas konferencijoje, Totorių ir karaimų įsikūrimo Lietuvoje 610-osios metinės', Vilnius (09. 13-14. 2007 s. 1-10)'tan alınmıştır.

** Doç. Dr. Halina Kobeckaitė, Ankara ve Bakü'de Litvanya'nın Büyükelçiliği görevini yapmıştır. Karaim Türklerinin hazanidir. En önemli çalışmaları, *Lietuvos Karaimai* (Vilnius, Baltos Lankos 1997), *Kipčakių tiurku orientas Lietuvoje* (T. Bairašauskaitė ile birlikte), (Vilnius, Danielius 1994); "Karaims in Lithuania", *Seraya Szapszal's Karaim Collection*, (Vilnius, National Museum of Lithuania, 2003) dur (Çevirenlerin Notu).

*** Yrd. Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antalya/TÜRKİYE. eatmaca@akdeniz.edu.tr; eatmaca07@hotmail.com

****Yrd. Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Kastamonu/TÜRKİYE. reshidekirim@gmail.com

1 Yazarın yabancı dillerden kastı Litvanca, Belarusça, Lehçe ve Rusçadır (Çevirenlerin Notu).

2 Karaim Türkçesinin ağızları ve bunların arasındaki farklılıklar için ayrıntılı bilgi için bk. Selma Gülsevin, *Karay Türklerinin Dili (Troki Diyalekti)*, Ankara 2016, s. 20 (Çevirenlerin Notu).

3 Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Öner, *Karay Türkçesinde Eski Unsurlar*, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, İzmir, 26-29 Eylül 2000 (Çevirenlerin Notu).

Polonyalı Türkolog Prof. T. Kowalski geçtiğimiz yüzyılın 20'li yıllarında Karaim Türkçesini ayrıntılı olarak araştırmıştır (Kowalski 1929). Ankara'da Türk Dil Kurumu Başkanı A. B. Ercilasun ise bir kaç yıl önce Karaim Türkçesini canlı duyunca kendisini sanki XI. yüzyıl Türkiye'sinde hissettiğini dile getirmişti. Bu karşılaştırma çok isabetli idi. Çünkü bilim adamlarının pek çoğu Karaim Türkçesinin IX-X. yüzyıllarda Hazar Kağanlığı'nda ikamet etmekte olan Türk kabilelerinin konuştuğu dil esasında şekillendiğini düşünmekteydi. Hazarlar, Kıpçak-Kuman Türkleri Karaim dinini kabul etmişlerdi. Bu durum halkı birleştirmiş ve aynı zamanda din adını, *etnonime* dönüştürmüştür. Söz konusu kabilelerin torunları, bir zamanlar esasen Kuzey Karadeniz'in bozkırları ve Kırım'da yaşayan etnik Karaim Türkleri'dir. Hazar kökenli oldukları onların bilincine iyice yerleşmiştir (Zajczkowski 1961: XII/1-3.).

Bir kısım Karaim Türkü, Kırım'dan Litvanya'ya göç edip yerleştikten sonra onların tarihi, Büyük Litvanya Knezliği tarihinin ayrılmaz bir parçası olmuřtur⁸. Onların hukuki statüsünde ise birçok üstünlük öngörölmüş ve bu statü kanunlarla netleştirilmiştir. Litvanya ve Polonya'nın birleşmesi ise Karaim Türklerinin siyasi ve sosyal durumunda herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır.

1441 yılında Lehistan Kralı ve Litvanya Grandükü IV. Kazimieras Jogailaitis'in talimatıyla Trakay'da yaşayan Karaim Türkleri, Litvanya'nın *Vilnius*, *Kaunas* ve *Trakay* şehirleriyle birlikte Magdeburg⁹ hakkını kazanmıştır. Bu evrak, o zamanlar kentin ayrı bir bölgesinde yaşayan Karaim Türk topluluğuna (*džymat* - cemaat) kendi kendini yönetme hakkını vermiştir. Böylelikle Karaim Türk topluluğunu, kendi içlerinden seçtikleri bir *voyt*¹⁰ yönetmeye başlamıştır. Voyt'un kendi idaresi ve mahkemesi vardı ve sadece hükümdara tâbi idi. Karaim Türkleri, 1483-86 yıllarında Osmanlı payitahtına yazdıkları mektuplarında Litvanya Trakay'da hür olduklarını ve dinlerini rahatça yaşayabildiklerini haber vermişlerdi. Sonra gelen hükümdarlar da bu durumu yarlık ve belgelerle devam ettirmişlerdir. Karaim Türklerine, ibadethane inşaata izni verilmiştir. 1495 yılında Litvanya Grandükü Aleksandras'ın çıkarttığı yarlık ile Hristiyan halkın arasında paralı iřçi alıştırma iznine de müsaade edilmiştir.

Edebi eserlerinden hareketle Karaim Türklerinin katı, geleneksel ahlaki prensiplere göre yaşadıklarını ve bu durumun da onların kimliğinde önemli bir prensibi oluşturduğunu tahmin edebiliriz. Bu duruma, şair ve bir din adamı olan *Solomon Troki (1650-1735?)*'nin öğüt verici řu şiirini örnek gösterebiliriz: *Hej, hej, kyzhyna* "Hey, hey, kızcağız". şiirde, Karaim Türk kızının nasıl davranması gerektiği hakkında öğütler yer almaktadır: erken kalkıp kendine çeki düzen vermek, sayđı ve hürmet kazanmak için Allah'a her gün hamd ve dualarını etmek, bayramlarda kızların yanında oturmak, hafifçe oynamak, kısa adımlarla yürümek, pencereden sarkmamak, işten kaçmamak, tebessüm etmek, giyimin temiz ve düzđün olmasına dikkat etmek.

4 Ayrıntılı bilgi için bk. Yakov Grişin, *Pol'sko-Litovskije Tatari: Vzglyad Cherez Veka Kazan'*, Tatarskoye Kniznyoye İzdatel'stvo, 2000, s. 5-26; *Uluslararası Karay alışmaları Sempozyumu Bildirileri* (5-8 Nisan 2010), Bilecik Türkiye (evirenlerin Notu).

5 Magdeburg kanunu, bir şehre veya köye hukuken iç özerklik/muhtariyet ya da otonomi hakkının verilmesi demektir. XIII. yüzyılda Almanya'nın Magdeburg kentinde kurulan hukuk sistemlerinden biridir. Magdeburg hakkına sahip olan bir şehirde ekonomik faaliyetler, mülkiyet hakları, sosyal ve siyasi yaşam, hukuki normlar, vatandaşların sınıfsal durumu vb. o şehirde yaşayan insanlar tarafından belirlenmektedir (evirenlerin Notu).

6 XV-XVIII. yüzyıllarda Polonya-Litvanya devletinin Magdeburg kanunun yürürlükte olduğu kentlerindeki muhtardir. Genelde üst tabakadan seçilen ve gerçekte şehir idaresinin başkanı olan kişidir (evirenlerin Notu).

Tüm bu kurallara uyulursa, aynaya baktığı zaman hoş bir yüzün yansımaları görürsün (Çypčyhej uça Trochka, 1997) denilmektedir.

Litvanya'daki Karaim Türklerinin sayısı hiçbir zaman birkaç bini geçmemiştir. Yerli halkla yüzyıllarca birlikte dostluk ilişkileri içerisinde yaşamışlardır; ancak ana dilini, mensup oldukları dini de kesinlikle unutmamışlardır ve böylece kendi kimliklerini tehlikeye atmamışlardır. Bu durum, Litvanya Devleti'nin ve Litvan halkının kendi topraklarında yaşamakta olan çok sayıda farklı din ve kültürlerle karşı oldukça toleranslı bir tutum izlediğinin de göstergesidir¹¹.

Karaim Türkleri, her zaman farklı etnik ve dini gruplarla iç içe yaşamak zorunda kaldıklarından, tarihi değişimlere bağlı olarak zaman zaman onların devlet içerisindeki statüleri de gündeme gelmekteydi. Kırım henüz bağımsızken ve Giraylar sülalesinden gelen hanlar tarafından yönetilirken Kırım'da ikamet etmekte olan Karaim Türkleri için böyle bir statü sorunu hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Sıkıntı oluşturmayan bu durum, XVIII. yüzyılın sonuna kadar Litvanya ve Polonya'da yaşayan Karaim Türkleri için de geçerliydi. 1795 yılında Litvanya-Polonya Birliği devletinin üçüncü kez parçalanmasından sonra Litvanya ve Polonya'nın bir kısmı, Rus İmparatorluğu'nun topraklarına dâhil edilmişti. Bunun sonucunda Karaim Türkleri de kendi hukuki statüleri için kaygılanmaya başlamışlardı.

Topluluk temsilcilerinin yoğun çabaları sonucunda 1837 yılında Rus hükümeti, "Tavriya Karaim Ruhbanı Hakkındaki Hükmü" onaylamıştır¹². Bu belge ile Karaim din adamları Müslüman din adamları ile eşit haklara sahip olmuşlardır. Bu belgeye dayanarak "Tavriya ve Odessa Karaim Din İdaresi" kurulmuştur. Karaim cemaatlerinde, kilise sınıflandırılması olmadığından bütün dini görevlere ve kamu görevlerine seçim ile gelinebilirdi.

1850 yılından başlayarak Litvanya Karaim Türkleri yukarıda bahsedilen Tavriya Dini İdaresi'ne tâbi oluyorlardı. Litvanya Tatar Türkleri için de aynı durum söz konusuydu, onlar da Tavriya Müslüman Dini İdaresi'ne tâbi oluyorlardı. 1863 yılında Çar'ın fermanıyla eski haklarına dayanarak Karaim Türklerinin sınıf olarak yerli halkla eşitliği kabul edilmiştir. Aynı fermanla, Rusya'nın batı illerinde ayrı dini ve idari yönetimi olan ikinci dini idarenin kurulması öngörülmüştür. Böyle bir dini idare, gerçekte kurulup 1869 yılında Trakay'da faaliyete geçmiştir. Bu belge ile aynı Büyük Litvanya Knezliği'nde olduğu gibi Karaim dininin hiyerarşik bağımsızlığı onaylanmıştır.

Seçimlerle başa gelen Karaim Türklerinin dini önderi, aynı zamanda cemaatin de dini lideri sayılmaktaydı. Karaim cemaati dini idaresinin bu yapısı, Litvanya ve Polonya'da 1940 yılına kadar devam etmiştir.

Avrupa'da milli devletlerin kurulması ile millilik ve onun özellikleri konusu gündeme gelmiştir. Halk şarkılarını derleyen Alman filozof, tarihçi ve dilbilimci J. G. Herder (1744-1803) daha XVIII. yüzyılda bu kavramın tek bir din içerisindeki felsefi

7 Ayrıntılı bilgi için bk. İskander İzmaylov, *Vöyni na Zapade. Polşa i Litva (Batıdaki Savaşlar. Polonya ve Litvanya) // İstoriya Tatar (Tatar Tarihi)*, Tom 3, Kazan 2009, s. 528 ((Çevirenlerin Notu).

8 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Dmitriy Anatolyeviç Prohorov, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı - XX. Yüzyılın Başında Tavriya Vilayeti Karaim Topluluklarında Etnik ve Dil Durumu", (çev. Emine Atmaca-Reshide Adzhumerova), *Gazi Türkiyat*, Güz 2013/13: 209-214 (Çevirenlerin notu).

temelinin oluşturulmasını sağlamıştır. Avrupa'nın merkezinde bulunan Litvanya-Polonya sahasında milli bilincin korunması, milletin restorasyonu hareketi, milli bağımsızlık ve devletçiliğin geri kazanımı mücadelesiyle belirlenmiştir. XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başında bu hareket, sadece devrimci bir ruh ile değil aynı zamanda milli yurtseverliğin romantik ruhu ile de beslenmiştir.

XX. yüzyıl başlarında Vilnius'ta özel bir hava teneffüs ediliyordu. Bütün milli gruplar, eř zamanlı olarak milli bilinç gayesi ve onun korunması yönünde kendini savunmaya başlamışlardı. Bu manevi etkiler, Karaim Türkleri için de söz konusu olmuştur. Kendi milli kimliğinin yurtseverlik algısı ve milli bilincin yetiştirilmesi ile ilgili somut bir örnek olarak Karaim Türk Őiirinin temelini atan Semen Kobetskiy'in (1865-1933) yazdığı *Jukla Uvlum* ninnisi gösterilebilir. Kobetskiy aynı zamanda konuşma dilini, yani; Trakay ağzını edebiyatta kullanan ilk kişiidir (Kobetskiy, 1904). Oğlunu uyutan anne, ona insanları sevmesi ve dürüst olması için öğüt/ler vermektedir ve aynı zamanda kendisi buna kesin olarak inanmaktadır. Çünkü onun oğlu bir Karaim Türkü'dür:

Mien inanam, siuviar uvlum,
Ki bijançli siendian bolum.
Bolus kiuçliu, ösiup ullu,
Muft tiuviul sien karaj uvlü.

Aktarımı

İnanıyorum, sevgili oğlum,
Seninle övüneceğime.
Büyüyünce güçlü olacaksın,
Boşuna Karay oğlu değilsin.

(Savaş yıllarında bu Őiir bestelenmiş ve çok ünlü bir ninni hâline gelmiştir. Bugün de popüler olan bu ninni ile birkaç nesil yetişmiştir).

Özellikle yerli aydınların arasında genel vatanseverlik ruhunun etkisiyle Vilnius'ta 1913-1914 yıllarında Karaim Türklerinin ilk süreli yayını olan *Karaimskoye Slovo* "Karaim Sözü" Rusça olarak yayın hayatına başlamıştır. İlk sayısından başlayarak yayıncılar derginin milli bilinci geliştirme ve pekiştirme amaçlı çıkarıldığını söylemişlerdir.

Karaimskoye Slovo dergisi, tarihi açıdan değerlendirildiğinde milleti koruma, dil ve dinine sahip çıkma meselelerinin müelliflerce çok açık bir Şekilde ifade edildiği ve derginin bu yönüyle Karaim aydınlarını sürekli düşündürdüğünü söylemek gerekir. 1911 yılında Vilnius'ta, Karaim Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Ukrayna Zverinets'te yeni bir ibadethanenin inşaatı başlatılmıştır. Maalesef, hem derginin yayınlanmasını hem de ibadethanenin inşaatını I. Dünya Savaşı engellemiştir.

Karaim Türk aydınları, savaştan dönünce savaş öncesinde başlatılan işleri bitirmeyi borç bildiler. Yenilenmiş Litvanya ve Polonya Cumhuriyetleri'ndeki genel ideolojik hava da bunun için çok ama çok elverişliydi. Çünkü burada milliyetçi ve vatansever eğitime çok dikkat ediliyordu. Karaim Türk toplumsal hayatı da bu yönde

yenilenmeye başlamıştı.

Karaim cemaatinin hayatı dini ve seküler olarak sadece teoride ayrılabilir. Gerçekteyse ikisi de birbirinden kopmayacak şekilde bağlı ve bir bütün olarak süregelmiştir. Dini cemaatin faaliyeti halkın varlığına, mevcudiyetine şahitlik ediyordu ve genel olarak milli kültürün kefilisi idi.

Savaş döneminde nesnel ve öznel şartların bulunmasıyla milli manevi kültürün bütün unsurları; yani din, dil, milli bilinç, ataların gelenek göreneklerini devam ettirme gibi unsurlar varlığını sürdürüyordu. Bu ortamda yaşayan birey ikileme düşmüyor ve bu konuda herhangi bir sıkıntı yaşamıyordu. Kendini milletiyle kolayca özdeşleştiriyordu. Bu yüzden mesleki ve toplumsal statüsüne bakılmaksızın bütün Karaim Türkleri, kamu faaliyetlerine (ibadet, amatör tiyatro gösterisi, dini ve idari seçimler, yardım toplama amaçlı eğlence programı vb.) aktif olarak katılıyorlardı.

Din aracılığıyla insanlar kendi milletine aitliği hissediyordu, din bireyi tamamlıyor ve haysiyetini güçlendiriyordu. Din, milli bilincin temel taşı idi. Ancak yukarıda bahsi geçen XX. yüzyılın başında Avrupa’da milli-vatansever akımların etkisiyle milli bilinç sadece din üstünde pekişmiyordu. Karaim Türk topluluğu sadece belirli bir dinin temsilcisi olarak değil de kökeni Türk olan milli bir kültürün temsilcisi olduğunu da hissediyordu. Bu topluluğun aydın kısmı, öncelikle din adamları, bu kültürü koruma ve yaşatma sorumluluğunu kendilerinde hissediyorlardı.

Şüphesiz ki, din etrafında toplanılan önemli bir eksendi; ancak XX. yüzyıl dinin ritüel içeriği değil de olumlu anlamda önemli bir araç olan ibadethane kurumu olduğu ön plana çıkıyordu. Kaldı ki, Karaizm’in prensiplerinden biri her inananın İncil metnini bağımsız yorumlama hakkının olmasıdır. Büyük Polonyalı Türkolog ve Karaim Türkü Prof. Zajackowski (1903–1970), bu prensibin Hristiyanlığın Protestan kolunda da bulunduğunu ifade etmiştir (Zajackowski 2003: 4).

Dinler tarihi uzmanı Litvanyalı Gintaras Beresnevičius, Karaizm’in özgünlüğü/ orijinallliği konusunda ilginç bir tespitte bulunmuştur: “Karaizm, teolojisi çok toleranslı olan yegâne tek tanrı inancıdır. İncil’i öğrenen her kişi bir mesele üzerinde, diğer görüşlere bakılmaksızın, kendi çıkarımına varabilir. Çünkü Karaizm’in en önemli prensibi, körü körüne başkasının görüşünden etkilenmeden İlahi metnin bireysel olarak özenli incelenmesini öngörmektedir” (Beresnevičius 2003: 167).

Karaim Türkleri, ibadetlerini ana dilinde yapıyorlardı ve Litvanya Karaim Türklerinin hazanı ilk Karaim Türkçesi dua kitabının derleyicisi¹³ Mykolas Firkoviç’in (1924-2000) de yazdığı gibi “Karaim Türkçesinin dini tören sırasında kullanım hacmi hiçbir zaman belirtilmemiş ve sınırlandırılmamıştır, dilimiz törenlerin en önemli anlarında daima duyulmuştur” (1998: 211). Dini metinlerin asıl metne uygun olarak Karaim Türkçesinde okuma geleneği kuşaktan kuşağa aktarılmış ve bu nedenle özel okuma tekniği geliştirilmiştir: Göz önünde İncil’in asıl metni bulunurken okuma yüksek sesle Karaim Türkçesiyle yapılırdı. Bu kolay olmayan işlem özel bir eğitim gerektiriyordu. Kaldı ki, metnin aslı okuyan tarafından her zaman anlaşılıyordu, bazı bölümlerin Karaim Türkçesine tercümesi sadece ezberleniyordu.

9 M. Firkoviç’in ayrıca *Karaj Koltchalari*, Vilnius 1993, *Mien Karajce Urieniam*, Vilnius 1996 ve *Şelomonun Maşallary (Suleyman’ın Meselleri)* Ankara 2000 adlı çalışmaları da vardır (**Çevirenlerin notu**).

Çağdaş Karaim Türk toplumunun hayatında din eski asırlara nazaran daha farklı bir yer işgal etmektedir. Günümüz insanın manevi hayatında dinin rolünden bahsederken dini törenin zor bir dili olduğu söylenir, onu anlamak için hem genel hem de teolojik eğitime ve dua merasimlerini sürekli uygulamaya ihtiyaç vardır. Aynı şey Karaizm için de geçerlidir. Kaldı ki, en önemli taleplerden biri okunan metnin anlaşılması olmasıdır. İnsanların din temellerini öğrendikleri dönemde bu mümkündür. Dini dersler yasaklandığı dönemde ana dile tercümesi yapılmış İncil'in dili de dini tören kuralları da çoğunluk için ulaşılamaz hâle gelmiştir.

Ancak dini kanunları bilmeme ve dua metinlerini anlamama, inanan kişi için ibadet merasimine katılamaz anlamına gelmiyor. Yine burada Karaizm'in prensiplerinden biri olan "dua sayısı değil, inananın gayreti" prensibi yardımcı olmaktadır. Demek ki, inananın gözü önünde ve onun katılımıyla gerçekleşen törende hissettikleri ve farkındalığı çok daha önemlidir. İbadete içgüdüsel olarak katılmaktadır. Çünkü yüceliğe bilinçsiz olarak yönelme; yani dini içgüdü, her insana özgüdür (Eliade 1958: 454). Bu durumda, Litvanya din tarihçisi B. Ulevičius'un *İlahi Şark* kitabında yazdığı gibi "dini törenin ritüellerle gerçekleştirildiği sözsüz iletişim önemlidir" (Ulevičius 2002: 170). "Kutsal kelimeler, jestler, sesler, renkler, ritüelin esrarengizliği ve arkaikliği aracılığıyla insanlara Tanrının kendisi hitap etmektedir" (Ulevičius 2002: 8).

Yüzyıllar boyunca ibadethaneye geliş, dua esnasındaki kutsal atmosfer, dini bayram ve göreneklerin uygulanması, ana dilde dua okunuşu Karaim Türklerinin çoğu için sakral¹⁴ içerik dışında (ya da o içeriğe rağmen) sembolik ve ritüel anlam taşımaktaydı. Kendini Karaim Türkü bilen herkes gelenek ve göreneklerin ayrılmaz bir parçası olan Paskalya veya düğün ayinlerini uygulardı. Bundan başka milli değerlerden sayılan ritüellerin uygulanması kendi halkına aitliği gösteren tartışmasız bir koşul olmuştur. Karaim atasözlerinden biri de bunu kanıtlamaktadır: *Âdet jarymy dinnin* "Âdet dinin yarısidir".

Bu bağlamda, etnik kimliğin ve özelliklerin öncelikle de dilin korunması ile ilgili sorumluluk aile üzerine düşmüştür ki, ailelerin eski kuşakları geçmişi hatırasında yaşatmaktaydı. Bugün yaşayan ve ana dilini bilen Karaim Türklerinin çoğu, evde Karaim Türkçesi konuşan, âdet gelenek ve göreneklere uygulayan anne babasına bunun için çok minnettardır.

Âdetler, aileler tarafından her yerde uygulanmaktadır ve halkı birleştirmektedir. Tabi ki, burada halkı birleştiren âdetlerin uygulanmasında sembol olan büyük hazanın varlığı büyük önem taşımaktadır. 1951 yılında Trakay Kenassası'nda son kez açık törenle bir Karaim çiftinin nikâhı kıyılmıştır. Birinci kısmı *kieliašmiak* "söz kesimi" dini özellik değil de âdetten sayılırdı ve bu tören, 1951'den sonra hep gizli saklı yapılmıştır. Büyük hazan tarafından Karaim âdetlerine göre nikâhı kıyılmayan tek bir Karaim çifti olmamıştır. Doğum duası okunmamış hiçbir Karaim bebek kalmamıştır. Büyük hazan her ölenin ardından *Syjt jry* "Sığıt Yırı" muhakkak okumuştur. Okunmayan hiçbir cenaze töreni olmamıştır.

Böylece, Sovyet döneminde dini idarenin faaliyeti durdurulduğunda dini gelenekler değiştirilse de devam ettirilmiştir. Geleneklerin çoğu unutulmuş ve tarih

10 Din ritüelleriyle ilgili gizlilik.

içerisinde kaybolmuş olsa da onlar Karaim Türkleri için milli bilinci korumanın en önemli aracı idi. Bunda Karaim ailelerin ve hazanların rolü çok büyüktü. Özellikle S. Firkoviç ve ondan sonra resmi olmasa da onun yerine gelenlerin emeği çok büyüktür. Firkoviç'ten sonraki isimler: R. Lavrinoviç, S. Kobetskas, M. Firkoviçs'tür.

Karaim toplumunda hazanın rolü ve otoritesi her zaman son derece saygındı. Şiddet içermeyen direniş biçimi olarak, hazanların ve Karaim Türklerinin kendi çabalarıyla, zorlu şartlarda ataların âdet ve geleneklerini uygulamaları neticesinde bugün, büyük insani (asimilasyon, düşük doğum oranı) maddi ve manevi kayıplarla olsa da milli bilinci kuvvetli olan Karaim Türk halkını ayakta tutmaktadır. Litvanya'da 273, Polonya'da 45 Karaim Türkü yaşamaktadır. Bu çabalar sonucunda halk yeniden doğmuştur. Karaim gençliğinin 600. yıl kutlamaları organizasyonu bu yeniden doğuşun/canlanmanın açık bir göstergesidir. Bugün 10 sene sonra bu günü kutlarken, hem Litvanya hem Polonya'daki Karaim Türk gençleri, atalarının emanetini teslim alabilmiştir. Belki de bu gençlik, Karaim Türk topluluğunun hayatını sadece din etrafında odaklanmaktan çıkarır; ama dini hayata da eski sakral yerini kazandırır. İncil'i bağımsız, bireysel okuma ve yorumlama, Tanrının On Emri'nin gözetilmesi gibi Karay dininin dogmaları, günümüzdeki durumun lehinedir. Kendi hareketleri için sorumlu olan toplumun etik ve ahlaki kurallarına uyan bireyin özgürce gelişmesine engel değildir. Karaim Türkleri de çağdaş toplumun bütün haklarına sahip vatandaşlarıdır.

Belki de Karaim Türkü oluşumuz hepimiz için asırlarca inandığımız ve gurur duyduğumuz kutsallığın ta kendisiydi? Bu kutsallık, uzun yıllar sonra geri dönmüş en önemli manevi ihtiyacımızdır.

Kaynakça

- BERESNEVİČIUS, G. (2003). *Religijotyra (Din Bilimi)*, Vilnius, p. 167.
- ELİADE, M. (1958). *Patterns in Comparative Religion London and New York: Sheed & Ward*, p. 454.
- FİRKOVİČIUS, Mykolas (1996a). *Mien karajče ūrianiam*, Vilnius, j. 21-27.
- FİRKOVİČIUS, Mykolas (1998b). *Karaj Dinliarnin Jalbarmach Jergjaliari, I bitik*, Vilnius, j. 211.
- KOBETSKİY, S. (1904). *İrlar (Şarkılar)*, Kiyev.
- KOWALSKİ, T. (1929). *Karaimische Texte im Dialekt von Troki*, Krakow.
- Čypčychej uçma Trochka. Lietuva karajlarnyn jyrlary (1997). str. 18, Vilnius, "Kuş gibi uçardım Trakay'a".
- ULEVİČIUS, B. (2002). *Dieviškije Rytai*, Vilnius, p. 170.
- VENTSKUTE, R. (1996). *Neskolko zametok o karaimskom yazıke i yego upotreblenii (Karaim Dili ve Onun Kullanımı ile ilgili Birkaç Söz)*.
- ZAJĄCZKOWSKİ, A. (1961a). *Karaims in Poland*, Warszawa.
- ZAJĄCZKOWSKİ, A. (1961b). "Khazarian Culture and its Inheritors", *Acta Orientalia Acadamae Scientiarum Hungaricae*, T. XII/1-3.
- ZAJĄCZKOWSKİ, A. (2003c). *Zarys religii karaimskiej (Karaim Dini Tanıtımı)*, Warszawa, s. 4.